

حکومت و چاکسازی، ئایا دهست بۆ برینه که براوه؟

07-02-2021

نووسه رهکان

ناوهندی لیکۆلینهوهی رووداو

کورتە : بهرزبوونهوهی بههای نهوت و دابهزینی نرخى دینارى عیراقى بهرامبەر دۆلارى ئەمریکى ئەرکى سهershانى حکومهتی ههریمی کوردستانی کهمیک سوک کردووہ بۆ دابینکردنی مووچهی فهرمانبهرانی ههریمی کوردستان به لیبرینهوه، ههروهها کهمیک دهنگی ههریمی بهرامبەر بهغدا دلیر کردووہ بۆ ئەنجامدانی ریکهوتن لهسهر نهوت و بودجه، بهلام ئەمانه پیشهاتییکی کاتین، سستی ههنگاوهکانی چاکسازی و دهستنهبردن بۆ برینه راستهقینهکان ترسی دووباره گهورهبوونهوهی قهیرانی دارایی ههریمی کوردستان زیاتر دهکات.

دانا عومەر |

بەرزبۆونەوێ بەهەڵی نەوت و دابەزینی نرخی دیناری عێراقی بەرامبەر دۆلاری ئەمریکی ئەرکی سەرشارنی حکومەتی هەرێمی کوردستانی کەمێک سوک کردوو بە دابینکردنی مووچەیی فەرمانبەرانێ هەرێمی کوردستان بە لێپێنەو، هەرۆهە کەمێک دەنگی هەرێمی بەرامبەر بەغدا دلێر کردوو بە ئەنجامدانی رێککەوتن لەسەر نەوت و بودجە، بەلام ئەمانە پێشھاتیکی کاتین، سستی هەنگاوێکانی چاکسازی و دەستنەبەردن بۆ برینە راستەقینەکان ترسی دووبارە گەورەبوونەوێ قەیرانی دارایی هەرێمی کوردستان زیاتر دەکات.

قەیرانی دارایی هیواش گەشەیی کرد

لە کۆتایی سالی ۲۰۱۴ کاتیکی حکومەتی عێراق ناردنی بودجەیی هەرێمی کوردستانی راگرت، هەرێمی کوردستان یەکسەر کاریگەراییەکانی بپینی بودجەیی لەسەر دەرنەکەوت، تا کۆتایی سالی ۲۰۱۵ حکومەتی هەرێم توانی ۹ مووچە بداتە فەرمانبەران، سالی ۲۰۱۶ بەھۆی دەرکەوتنی کاریگەرایی قەیرانی بپینی بودجەیی سیستمی پاشەکەوت پەپەرەوکر، هەرچەند سیستمی پاشەکەوت نەیتوانی چارەسەری کەمی داھات بکات، بەلام بۆ ماوێهەکی ئیدارەیی قەیرانەکە پێکرا، لە کابینەیی نۆیەمییدا سیستمی لێپێن پەپەرەوکر، کە پێدەچیت بێ ئەنجامتریی لە سیستمی پاشەکەوت و گیرفانی مووچەخۆرانی پێ گەرم نەکریتەوێ ئەگەر حکومەت دەست بۆ چارەسەرکردنی برینە راستەقینەکە نەبات.

کێشە راستەقینەکە لەکوێدایە

حکومەتی هەرێمی کوردستان لە سن بواردا کێشەیی راستەقینەیی هەبە، یەکەم زۆری فەرمانبەرانە بە تاییەت فەرمانبەرانێ وەھمی و ئەو کەسانەیی دوو مووچە و زیاتر وەردەگرن، دووھەم نەگەرانیەوێ داھاتی حکومەتە بۆ خەزینەیی حکومەت و نەبوونی ئیدارە و بەرپۆبەردنێکی یەکگرتوو لە دەھۆکەوێ بۆ هەلەبجە، سێیەم بوونی بازرگانی سیاسی و بازرگانی سێبەرە.

کێشەیی فەرمانبەران و چارەسەرکردنی

بە پێی ئەو ئامارانەیی ئەنجومەنی باپۆمەتری حکومەتی هەرێمی کوردستان لە مانگی یەکی سالی رابردوو بڵاویکردووێتەو، ۱ ملیۆن و ۲۱۹ ھەزار و ۹۲۲، فەرمانبەر لە دەزگاکانی هەرێمی کوردستان مووچە وەردەگرن، ئەم ئامارە بێجگە لە ھێزەکانی ئەنجومەنی ئاسایش و دەزگای ئاسایش و سوودمەندانی دەرمالەیی زانکو و پەیمانگاگان، ھەر بەپێی ھەمان دەزگا ۱۰۴ ھەزار کەس لە کوردستان زیاتر لە مووچەبەکی وەردەگرن، تاوھکو ئیستا تواندراوێ نزیکی ۴۱ ھەزار مووچەیی دووبارە بپێت، بەپێی گوتەیی لێژنەیی باپۆمەتری ئەوانی دیکە بە یاسا رێکخراوێ دوو مووچە و زیاتر وەربگرن، بۆنمونە کەسێک لەبەر ئەوێ پێشمەرگەیی لایەنێک بوو، لە دواي سالی ۲۰۰۳ وەخانەنشین کراو بە پلەیی لیوا یان پلەیی سەربازی دیکە، مووچەیی خانەنشینیەکەیی لە نیوان ۵۰۰ ھەزار بۆ ۳ ملیۆن دیناردایە، ھەمان کەس لەسەر لیستی حزبەکەیی کراوێت وەزیر لە یەکیکی لە کابینەکانی حکومەتی هەرێمدا، دواي چوارسال بە مووچەیی ۶ ملیۆن خانەنشین بووێتەو، پاش ماوێهەکی کاندید کراوێ بۆ ئەندامی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، دواي چوارسال بە ۶ ملیۆنی دیکە خانەنشین دەبیت، یاسا رێگای پێداوێ ھەموو مووچەکانی وەربگریت.

واتا کێشەیی یەکەم لە یاساکاندا یە دواتر بوونی گەندەلی، حکومەت و سیستمی باپۆ مەتری توانای نزیکی ۴۰٪ی بپینی دوو مووچەکانی ھەبوو، ئەوانەیی دیکە یاسا رێگەیی پێداوێ و پێویستە یاساکانیان بۆ ھەموار بکریتەو، بەلام ئەگەر هەرێمی کوردستان ھەموو دوو مووچەکان و بندیارەکانیش بپێت ھەر باری شانی سووک نابیت، لەبەر ئەوێ ژمارەیی فەرمانبەرانێ هەرێمی کوردستان زۆر لە ئاستی ئاسایی خۆی زیاتر، وەزارەتی پیلاندانانی عێراق ژمارەیی دانیشتووانی هەرێمی کوردستانی بە ۵ ملیۆن و ۵۰۰ ھەزار کەس خەمڵاندوو، بە پێش ھەر پێنج کەسێک لە هەرێمی کوردستان فەرمانبەرێکی بۆ دامەزراو، کەوا یە کێشەیی سەرەکی زۆری فەرمانبەرانە.

چارەسەری زۆری فەرمانبەران

حکومەت ناتوانیت فەرمانبەرانێ دەریکات، لەلایەکی دیکەوێ ھەزاران دەرچووێ زانکو و پەیمانگاگان ھەبە چاوپووانی ھەلی کار دەکەن لە حکومەت، کەوا یە پێویستە رێگەچارەییەکی دیکە ھەبیت، ئەوێ کە باشترین رێگە چارەبە دامەزراندنی کارگەیی بەرھەمھێنان و پێشەسازی و جلوبەرگ و چەندەھا جۆری کارگەیی دیکەبە لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەو و گواستنەوێ رازەیی فەرمانبەرانێ بێ کارە بۆ ئەو کارگەن، بەوھش فەرمانبەرێکی بێ بەرھەم دەگۆریت بە فەرمانبەرێکی بەرھەمدار، بۆنمونە لە هەرێمی کوردستان

سەدان ھەزار ھەرمانبەر ھەيە پۈيۈستيان بە جلوبەرگى يەك پۇشپىيە، ۋەك كارمەندانى ۋەزارەتى ناوخۇ و پۈشمەرگە و تەندروستى، ھەموو جلوبەرگى ئەم ھەرمانبەرئانە حكومت لە دەرەو دەيكرپت، تەنھا بە دامەزراندنى چەند كارگەيەكى دروومانى سەدان ھەرمانبەر دەخرپنە سەر كار و سەدان ھەزار دۆلار خەرجى بۇ حكومت دەگەرپتەو، ئەمە نمونەيەكە و چەندىن نمونەي ديكەش ھەيە كە دەتوانيت ھەرمانبەرانى حكومتى پۈ بكرپنە ھەرمانبەرى بەبەرھەم و خەرجى سەرشانى حكومت كەمبەكەتەو.

نەگەرئانەوھى داھات و بوونى بازرگانى سياسى

بەھۆى زۆرى بازرگانى سياسى و بازرگانى سىبەرى سياسىيەكان، حكومتى ھەرپمى كوردستان ناتوانيت ھەموو داھاتەكانى بگەرپنيتەوھە خەزپنەى حكومت و رپگرى لە بەھەدەردانى داھات و قاچاچپىتى بكات، ئەوھش واىكردووه حكومتىكى ھەزار و حزب و سياسى دەولەمەند دروستبپت، بۇيە چارەسەرکردنى ئەم دۇخە پۈيۈستى بە ئىرادەيەكى راستەقینەو دەستبردنە بۇ رەگى كپشەكان و لەبنەوھ ھەلكەندىتەى، كە رەنگە ئەم بابەتە رپشەى بگاتەوھ سەر بەرپرسانى زۇر بالآى حيزبى و حكومى، ئەگەر حكومت بوپرى چارەسەرکردنى راستەقینەى ئەم كپشەيەى تپدا نەبپت ئەوا ھەموو پارەى عىراقپش بپتە ھەرپمى كوردستان دەروانە گىرفانى بازرگانە سياسىيەكان و دۇخى ھاوئالى لە ئپستا باشتر نابپت.

ئەنجام

بە كورتى دەتوانين بلپين، چارەسەرى و چاكسازىيەكانى حكومتى ھەرپمى كوردستان تاوھكو ئپستا مەلەكردنە لە تەنكيدا و دەستى بۇ برپنە راستەقینەكە نەبردووه، ھەرچەند دەستبردن بۇ كپشە راستەقینەكان بە تەنھا بە ئىرادەى حكومت ناكربت و يەكەم پۈيۈستى بە رپكەوتن و ھاوراوونى نپوان دوو لايەنى دەسەلتادارى ھەرپمى كوردستان ھەيە كە يەكپتى و پارتين، دووھم پۈيۈستى بە پشتيوانىيەكى نپوخۇپى ھەريەك لەو دوو حزبە ھەيە بۇ نوپنەرەكانيان لەناو حكومەتدا كە سەرۇكى حكومت و جپگرەكەيەتى، ھەرچەند ھەنگاونان بۇ لەرپشەوھ چارەسەرکردنى كپشەكان ھەنگاو بە ھەنگاو دەبپت و پۈيۈستە بۇ ئەوھى بگەپتە رپشەى كپشەكان سەرەتا پەلەكان بپرپت، بەلام رەشپىنيەكە لەوھدايە چاكسازىيەكانى حكومت تاوھكو ئپستا بۇ برپنى پەلەكانپش نپيە، بۇيە پۈيۈستى راستەقینە بپنپنى برپنە سەرەكپيەكە و گۆرپنى ئاراستەى چاكسازىيەكانە.